

Nefndasvið Alþingis
Allsherjar og menntamálanefnd
Austurstræti 8 - 10
150 Reykjavík

Reykjavík, 28. apríl 2021
Tilvísun: 202101-0020

Efni: Frumvarp til laga um Vísinda- og nýsköpunarráð, mál nr. 703.

Alþýðusambandið vill ítreka áður innsendar athugasemdir í Samráðsgátt þann 19. mars sl., um efni skýrslu verkefnishóps um endurskoðun lagaumhverfis Vísinda- og tækniráðs, sem þetta frumvarp byggir á. Ekki hefur verið tekið tillit til athugasemda Alþýðusambandsins við endanlega gerð frumvarpsins.

Alþýðusambandið telur það veikleika hversu lítil umræða og samtal á sér stað um samspil á milli nýsköpunar og atvinnuþróunar annars vegar og vinnumarkaðar og efnahagslífs hins vegar. ASÍ hefur kallað eftir að spáð sé fyrir um færniþörf á vinnumarkaði og að mótuð sé hæfnistefna til að bregðast við færniþörf og fyrirséðu misræmi á vinnumarkaði. Enn fremur er brýnt að símenntun á Íslandi verði stórefld en þar þarf að bæta getu fyrirtækja og vinnumarkaðar til að bregðast við kvikum breytingum með símenntun og færniþróun starfsfólks yfir allan starfsaldurinn til að styrkja samkeppnishæfni atvinnulífs.

Vaxandi misræmi er nú þegar sýnilegt á íslenskum vinnumarkaði og var sérstakt umfjöllunarefni í úttekt OECD á íslensku efnahagslífi árið 2019.¹ Misræmi á vinnumarkaði hefur neikvæð áhrif á vöxt og framleiðni atvinnulífs, þá sérstaklega hratt vaxandi nýsköpunarfyrirtæki sem treysta á sérhæfða þekkingu, t.d. úr STEM greinum. Alþýðusambandið lýsir yfir vonbrigðum að ekki sé horft til þessara áskorana við breytingu á lögum um Vísinda og tækniráð.

ASÍ telur jafnframt að það skorti fullnægjandi rökstuðning fyrir því að draga úr breiðu samtali við mótun vísinda- og tæknistefnu og gerir athugasemd við að ekki skuli gert ráð fyrir fulltrúa samtaka launafólks, hvorki í Vísinda- og nýsköpunarráð né í tilnefningarnefnd. Ekki verður betur séð en að með því að falla frá viðtæku samtali við aðila vinnumarkaðarins sé verið að þrengja hópinn umtalsvert og mikil hætta á að hann verði afskaplega einsleitur. Eins og fram kemur í kafla 2.4. í greinagerð þá er lagt til að *í stað þess að margir aðilar tilnefni í ráðið leggi sérstök tilnefningarnefnd fram tillögu fyrir forsætisráðherra um skipan ráðsins* og með því eigi að efla heildarhugsun við skipun í ráðið. Ekki verður séð hvernig þessum markmiðum eigi að ná, með þrjá tilnefningaraðila. ASÍ fer fram á skilyrðislausa aðkomu fulltrúa launafólks að Vísinda- og nýsköpunarráði.

Fyrir hönd ASÍ,
Eyrún Björk Valsdóttir, sviðsstjóri fræðslu og þekkingar
Róbert Farestveit, sviðsstjóri stefnumótunar og greiningar

¹ <https://www.stiornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=2596438b-d87b-11e9-944a-005056bc4d74>

Umsögn Háskóla Íslands um:

Frumvarp til laga um Vísinda- og nýsköpunarráð

703. mál á yfirstandandi löggjafarþingi 2021

28. apríl 2021

Vísað er til umsagnar Háskóla Íslands frá 19. mars 2021 um frumdrög að frumvarpi til laga um Vísinda- og nýsköpunarráð sem ætlað er að koma í stað laga um Vísinda- og tækniráð frá árinu 2003.

Eins og fram kemur í þeirri umsögn, og umsögn Háskóla Íslands um tillögu verkefnishóps um breytingar á lagaumhverfi Vísinda- og tækniráðs, er heildarendurskoðun laganna orðin tímabær. Hér skal ítrekað að margt er jákvætt sem fram kemur í frumvarpinu. Háskóli Íslands telur til dæmis mjög jákvætt að markmið frumvarpsins sé að styrkja langtímastefnumótun í vísinda- og nýsköpunarmálum, að efla sjálfstæða gagnagreiningu og eftirfylgni og að auka samstarf og samhæfingu ráðuneyta. Einnig er jákvætt að stefnt skuli að einfaldara fyrirkomulagi og betri upplýsingagjöf til nefndarfólks.

Háskóli Íslands fagnaði tillögum verkefnishópsins um einfaldara fyrirkomulag markáætlana, m.a. í því skyni að auðveldara yrði að bregðast hratt við aðsteðjandi vanda með nýjum markáætlunum. Þær tillögur er ekki að finna í frumvarpinu. Brýnt er að fylgjast vel með því hvort nýtt fyrirkomulag leysi þann vanda sem bent var á og laut einkum að of litlum sveigjanleika við framkvæmd markáætlana.

Í tillögum verkefnishópsins kom fram að setja skyldi á fót skrifstofu vísinda- og nýsköpunarmála. Það er miður að sú tillaga hafi ekki ratað í frumvarpið, en í greinargerðinni kemur fram að gert sé ráð fyrir sérstakri einingu innan ráðuneytisins með sérfræðingum á sviði greiningar, mats og úttekta á sviði vísinda, nýsköpunar og tækni. Slík eining mun væntanlega þjóna hlutverki áðurnefndrar skrifstofu.

Í frumvarpinu er lögð áhersla á að rjúfa þau beinu tengsl sem nú eru á milli annars vegar ráðherra og hins vegar stjórnenda og sérfræðinga úr háskóla- og vísindaumhverfinu og atvinnulífi. Fyrirhugað er að ná þessu fram með lögfestingu sérstakrar ráðherranefndar um vísindi og nýsköpun, þar sem eingöngu sitja ráðherrar, og með skipan níu manna ráðgefandi Vísinda- og nýsköpunarráðs sem hittir ráðherranefndina einungis einu sinni til tvisvar á ári. Þetta nýja ráð yrði skipað fulltrúum samkvæmt tillögu sérstakrar tilnefningarnefndar á vegum forsætisráðherra. Háskólinn bendir á mikilvægi þess að gerð verði rík krafa um sérfræðipækkingu til þeirra sem sitja í því ráði.

Auk þess telur Háskóli Íslands að þessi aðskilnaður sé varhugaverður. Á það var bent í umsögn Háskólans um tillögur verkefnishópsins og er það hér með ítrekað. Með framangreindum lögum um Vísinda- og tækniráð, sem sett voru árið 2003, var markmiðið að færa stefnumótun á sviði háskóla, vísinda og nýsköpunar á efsta stig stjórnáætlunar. Markmiðið var jafnframt að styrkja með formlegum hætti samtal stjórnvalda við háskóla- og vísindasamfélagið auk atvinnulífs. Þetta var gert að erlendra fyrirmynd en víða um heim var þróunin í þessa átt. Ekki síst vegna nýrrar þekkingar um mikilvægi menntunar, vísinda og nýsköpunar og hvernig unnt er að beita málaflokkunum til samfélagslegrar eflingar, svo sem í tengslum við efnahagslegar niðursveiflur. Sem dæmi má nefna að finnskt efnahagslíf varð fyrir afar neikvæðum áhrifum í kjölfar hruns Sovétríkjanna 1991. Finnar tókust á við það með því að þróa virkt formlegt samráð stjórnáætlunar og vísindasamfélagsins um stefnumótun og aðgerðaáætlun til að takast á við aðsteðjandi vanda. Upprunaleg lög um Vísinda- og tækniráð byggja

einmitt á fyrirmynd frá Finnlandi. Finnar hafa enn í dag svipað kerfi, enda hefur það reynst þeim vel. Núverandi tillaga sem er til umsagnar hér á landi gengur í berhögg við þessa þróun.

Í skýrslu starfshópsins kemur fram að algengast sé (í 68% tilvika samkvæmt úttekt OECD) að í ráðum af þessu tagi á alþjóðlegum vettvangi sitji ráðherrar, fulltrúar háskólasamfélagsins, rannsóknastofnana og atvinnulífs saman, þ.e. rétt eins og Vísinda- og tækniráð er nú skipað (bls. 53).

Það er mat Háskóla Íslands að fyrirhuguð ráðherranefnd ásamt vísinda- og nýsköpunarráði verði verr í stakk búin en núverandi Vísinda- og tækniráð til að annast sannfærandi stefnumótun á sviði háskóla-, vísinda- og nýsköpunarmála. Háskólinn telur mikilvægt að ráðherrar og vísindasamfélagið, ásamt atvinnulífi, starfi áfram á sameiginlegum vettvangi til að takast á við þær samfélagslegu áskoranir sem við stöndum frammi fyrir. Það þarf að efla þetta samstarf fremur en að veikja það og ekki síður að gera það mun sýnilegra en nú er. Virkur samráðsvettvangur af þessu tagi er nauðsynlegur til að tengja ákvarðanir um eflingu háskólamenntunar, rannsókna og nýsköpunar beint við aðrar meginákvarðanir stjórnvalda um samkeppnishæfni og framtíðaruppbyggingu samfélags sem eftirsóknarvert er að búa í.

Í þessu ljósi er ekki til bóta að fella niður fyrirhugaða fundi með ráðherranefndinni, eins og nú virðist gert ráð fyrir.

Allsherjar- og menntamálanefnd

Umsögn Rannsóknamiðstöðvar Íslands um *Frumvarp til laga um Vísinda- og nýsköpunarráð* Þingskjal 1182 – 703 mál. 151. löggjafarþing 2020-2021

Rannsóknamiðstöð Íslands, Rannís, fagnar tillögum um endurskoðun á lagaumgjörðinni frá 2003 og fyrirbyggjandi frumvarpi, sem snýr fyrst og fremst að því að styrkja langtímastefnumótun í vísinda- og nýsköpunarmálum í heild sinni.

Í umsögn Rannís um drög að frumvarpi sem lagt var fram í samráðsgátt stjórnvalda 10. mars sl. var bent á að heppilegt hefði verið að endurskoða heildarlöggjöfina frá 2003 þ.e. lög um Vísinda- og tækniráð, lög um opinberan stuðning við vísindarannsóknir (Rannsóknasjóð, Markáætlun, Innviðasjóð og Rannsóknamiðstöð Íslands). Sú ábending á enn frekar við nú þegar Alþingi hefur samþykkt nýja löggjöf um opinberan stuðning við nýsköpun og um Tækniþróunarsjóð. Rannís hefur væntingar um að það verði gert sem fyrst.

Í umsögnum Rannís um drög að frumvarpi og skýrslu vinnuhóps um endurskoðun á lagaumhverfi Vísinda- og tækniráðs var vakin athygli á að með því fyrirkomulagi sem lagt er til í frumvarpinu er horfið frá grasrótarhugmyndum um stefnumótun í málaflokknum yfir í sk. „top down“ aðferðarfræði með því að koma á fót ráðherranefnd, þar sem ráðuneyti og ráðherrar taka í sameiningu ákvörðun um stefnu og aðgerðir til skemmri og lengri tíma. Það er eðlilegt að svo sé, en leggja ber áherslu á mikilvægi Vísinda- og nýsköpunarráðs sem sjálfstæðs ráðgjafarráðs fyrir ráðherranefndina og að gert sé ráð fyrir reglulegum fundum ráðherranefndarinnar. Grasrótarumræða er mikils virði og hefur slík umræða farið fram innan Vísinda- og tækniráðs þar sem núverandi ráð er bæði ráðgefandi og stefnumótandi, en frumvarpið gerir ráð fyrir að Vísinda- og nýsköpunarráðið takist á við að efla samfélagsumræðu um vísindi, nýsköpun og tækni með fagleg og lýðræðisleg sjónarmið að leiðarljósi. Nauðsynlegt er að nýtt ráð leggi mikla áherslu á grasrótarumræðu sem skiptir máli fyrir stöðu og lýðræðislega þróun málflokksins. Mikilvægt er að tryggja að samfélagsumræðan endurspeglar í ráðgjöf Vísinda- og nýsköpunarráðsins til ráðherranefndarinnar.

Ástæða er til að fagna sérstaklega markmiði laganna varðandi áherslu á stefnumótun og samhæfingu vísinda, nýsköpunar og tækni. Áhersla á langtímasýn til 10 ára sem sé endurskoðuð með reglubundnum hætti er jafnframt til mikilla bóta. Jafnframt er til bóta að lengja skipunartíma ráðgjafaráðsins og tengja hann við kjörtímabil til að skapa tiltrú ráðherranefndar á ráðgjafaráðinu. Samhliða því er mikilvægt að hafa markvissar aðgerðaráætlanir til að fylgja innleiðingu stefnunnar eftir. Mikilvægur þáttur í því eru árlegar skýrslur ráðsins til ráðherra sem bera að leggja fyrir Alþingi. Það er mikilvægt bæði til að veita aðhald við framkvæmd aðgerðaáætlana og í því skyni að efla umræðu á vettvangi stjórnmalanna um framlag vísinda og nýsköpunar til samfélagsþróunar og efnahagslífs.

Rannís fagnar þeirri breytingu sem gerð hefur verið frá frumvarpsdrögum að ekki er fyrirfram skilgreint hvaða ráðherrar sitja í ráðherranefndinni. Verkefni ráðuneyta breytast reglulega með forsetaúrskurði um skiptingu stjórnarmálefna milli ráðuneyta í Stjórnarráð Íslands. Því er mikilvægt að forsætisráðherra á hverjum tíma hafi svigrúm til að gera breytingar á samsetningu ráðherranefndarinnar þannig að hún endurspegli verkaskiptingu ráðuneyta og helstu viðfangsefni vísinda- og nýsköpunar á hverjum tíma.

Rannís fagnar þeim ásetningi sem fram kemur í greinargerð með frumvarpinu að áform séu um að samstarfshópur ráðuneyta sem hefur starfað undanfarin ár haldi áfram undir nýju nafni sem muni betur endurspeglar viðfangsefni. Hlutverk hópsins er mjög þýðingarmikið í samhengi við samhæfingu og áherslur, ekki síst með tilliti til alþjóðlegs samstarfs. Mikilvægt er að Rannís hafi aðkomu að því samráði sem framkvæmdaraðili, en stofnunin sér nú um sjóði og samstarfsáætlanir fyrir sex ráðuneyti. Samtals eru opinber útgjöld vegna þessara aðgerða yfir 20 milljarðar króna á árinu 2021. Tekið er undir sjónarmið í greinargerðinni um aukið samstarf ráðuneyta og fyrirséðar aukna áherslu á samfélagslegar áskoranir, m.a. að nýsköpun og tæknibreytingar kalli á enn nánara samstarf en áður.

Alþjóðlegt samstarf kallar einnig á breiða sýn innan málaflokksins og nauðsynlegt er að tryggja samhæfingu við alþjóðlega stefnumótun.

Gert er ráð fyrir auknum stuðningi við starf bæði ráðherranefndarinnar og við undirbúning fundar Vísinda- og nýsköpunarráðs. Í starfi Vísinda- og tækniráðs fram að þessu hafa starfsnefndir ráðsins gegnt mikilvægu hlutverki við undirbúning og mótun stefnu. Frumvarpsdrögin gera ráð fyrir mun færri fundum en tíðkast hefur á undanförunum árum og því er mikilvægt að undirbúningur ráðuneyta sé markviss og unninn í góðu samráði ráðuneyta og ráðgjafaráðsins. Í 4. gr. kemur fram að starfsmenn ráðuneytisins sem sinnir þjónustu og ráðgjöf skuli vera sjálfstæðir í sínum faglegu störfum og óháðir fyrir mælum frá ráðherra og öðrum. Rannís tekur undir mikilvægi faglegs sjálfstæðis þeirra sem veita þjónustu og ráðgjöf en erfitt kann að reynast í framkvæmd að viðhalda nauðsynlegu sjálfstæði innan ráðuneytis. Samkvæmt 8. gr. frumvarpsins er Rannís falið að veita faglega aðstoð og þjónustu við undirbúning og framkvæmd stefnu ráðherranefndar um vísindi og nýsköpun. Stofnunin er tilbúin til að takast á við það verkefni og jafnframt að veita Vísinda- og nýsköpunarráði þjónustu eins og verið hefur undanfarin ár gagnvart Vísinda- og tækniráði og nefndum þess.

Ítrekað hefur komið fram að skortur sé á greiningum og áhrifamati af aðgerðum og stöðu málaflokksins hér á landi. Rannís hefur þegar nokkra reynslu af slíkri greiningarvinnu byggða á gögnum stofnunarinnar og er boðin og búin að taka þátt í undirbúningi og framkvæmd greininga og áhrifamats. Rannís hefur að auki mikla yfirsýn yfir þróun og stöðu þeirra málaflokka sem hér um ræðir, bæði innanlands og erlendis.

Þá kemur fram í greinagerðinni að margir hafi bent á hlutverk vísinda og nýsköpunar við að takast á við brýnar samfélagslegar áskoranir nútíðar og framtíðar. Rannís hefur ítrekað vakið máls á mikilvægi þess að takast á við slíkar samfélagslegar áskoranir, ekki síst í alþjóðlegu samstarfi. Í greinagerðinni er vakið máls á að ráðherranefndin kunni að takast á við þennan vanda með auknu fjármagni í markáætlanir. Rannís telur þá leið mun heppilegri til forgangsroðunar opinberra fjármuna en að settir séu upp fleiri sértækir sjóðir um einstakar áskoranir. Markáætlun gæti einnig verið ákjósanlegur farvegur fyrir þátttöku í alþjóðlega samfjármögnuðum áætlunum um samfélagslegar áskoranir, sem fyrirséð er að muni aukast mjög á næstu árum.

Í frumvarpinu er gert ráð fyrir að ráðherranefnd um vísindi og nýsköpun leggi áherslur úthlutunarsjóða, þ.e. Rannsóknasjóðs, Innviðasjóðs og Markáætlunar. Það undirstrikar mikilvægi þess að stefna ráðherranefndarinnar hvíli á traustum grunni faglegrar ráðgjafar.

Þá er gert ráð fyrir að stjórnir Rannsóknasjóðs og Innviðasjóðs taki við því verkefni að skipa í fagráð, en vísinda- og tækninefndir hafa haft það hlutverk í núverandi kerfi. Rannís telur það heppilegt fyrirkomulag. Í lögum 3/2003 segir ekkert um fagráð Markáætlunar. Mikilvægt er að fram fari endurskoðun á lögum 3/2003 meðal annars um markáætlanir, þannig að umboð stjórnar Markáætlunar til að skipa fagráð sé tekið fram í lögum.

Umsögnin er unnin í samstarfi stjórnenda Rannís.

Með kveðju

Hallgrímur Jónasson,

Forstöðumaður / General Director

Rannís - Rannsóknamiðstöð Íslands / The Icelandic Centre for Research

Borgartún 30, IS -105 Reykjavík, Iceland

s. +354 515 5800

Nefndasvið Alþingis
b.t. allsherjar- og menntamálanefndar
Austurstræti 8-10
150 Reykjavík

nefndasvid@althingi.is

Reykjavík, 29. apríl 2021

Efni: Umsögn um frumvarp til laga um Vísinda- og nýsköpunarráð, 703. mál

Samtök atvinnulífsins og Samtök iðnaðarins (samtökin) styðja breytingar sem felast í frumvarpinu og felast í að stofnað verði sjálfstætt Vísinda- og nýsköpunarráð sem verði aðallega ráðgefandi gagnvart ráðherranefnd um vísindi og nýsköpun. Ráðið hvetji til almennrar umræðu um málaflokkinn og skili árlega skýrslu um stöðu vísinda og nýsköpunar hér á landi með hliðsjón af alþjóðlegri þróun, stefnu stjórnvalda og samfélagslegum áskorunum.

Frumvarpsdrögin byggja á skýrslu forsætisráðuneytis *Breytt lagaumhverfi Vísinda- og tækniráðs, tillaga verkefnishóps* sem út kom í ágúst síðastliðnum. Samtökin skiluðu umsögn um skýrsluna sem í aðalatriðum tók undir greiningu og niðurstöðu verkefnishópsins.

Samtökin skiluðu umsögn um drög að frumvarpi í samráðsgátt stjórnvalda í mars sl. Sú breyting hefur orðið að í 5. gr. frumvarpsins um tilnefningarnefnd er gert ráð fyrir tilnefningu samtaka fyrirtækja í atvinnurekstri í stað samtaka fyrirtækja í iðnaði áður. Í skýrslu forsætisráðuneytisins var lagt til að Samtök atvinnulífsins skipuðu fulltrúa í tilnefningarnefnd til Vísinda- og nýsköpunarráðs. Í fyrri umsögn lögðu samtökin til að SA tilnefni fulltrúa í tilnefningarnefndina, í nánú samráði við SI. Samtök atvinnulífsins hafa sýnt það undanfarin ár með tilnefningum sínum í Vísinda- og tækniráð, stjórn Tækniþróunarsjóds og fl. að leitast er við að tilnefna fulltrúa sem starfa hjá fyrirtækjum í iðnaði eða hafa sterk tengsl við iðnað. Þó vísindi og nýsköpun eigi helst við í iðnaði þá nýtast lausnir í öllum atvinnugreinum og því verður leitast við að fulltrúi atvinnulífsins hafi góða yfirsýn yfir þarfir í ólíkum atvinnugreinum.

Aðstæður fyrir rannsóknir, þróun og nýsköpun hér á landi eru að mörgu leyti góðar, og hafa tekið jákvæðum breytingum að undanfögnu, sérstaklega vegna hækkunar á endurgreiðslum vegna rannsóknar- og þróunar sem áttu sér stað árið 2020. Íslenskir vísindamenn taka virkan þátt í alþjóðlegu samstarfi og mikil gróska er í sprota- og vaxtarfyrirtækjum um þessar mundir. Fjárfesting í rannsóknum og þróun (R&D) sem hlutfall af landsframleiðslu hefur hækkað að undanfögnu og bendir margoft til þess að met ársins 2019 (2,35%) hafi verið slegið 2020 en endanlegar tölur liggja ekki fyrir enn síðar á þessu ári. Um 69% útgjalda til R&D er á vegum fyrirtækja en 31% háskóla og opinberra stofnana. Þetta sýnir mikilvægi þess að Vísinda- og nýsköpunarráð sé að meirihluta skipað fulltrúum fyrirtækja og iðnaðar. Áhyggjuefni er þó að Ísland hefur ekki verið framarlega á lista um stöðu ríkja í nýsköpun síðustu ár og á listum Evrópsku nýsköpunarkönnunarinnar. Einnig má nefna að í könnun IMD sem Viðskiptaráð Íslands birtir árlega var Ísland til skamms tíma neðst Norðurlanda um tæknilega og vísindalega innviði.

Samtökin taka undir að mikil þörf er að endurskoða lögin um Vísinda- og tækniráð. Æskilegt er að fækka í ráðinu frá því sem nú er en tryggja þarf samt að þar komi að einstaklingar með mismunandi og fjölbreyttan bakgrunn og viðamikla þekkingu á skilyrðum og starfsumhverfi nýsköpunar. Núverandi ráð að ráðherrum frátöldum endurspeglar ekki samsetningu útgjalda til rannsókna og þróunar enda eru þar

einungis þrír sem starfa í fyrirtækjum en langflestir starfa í háskólum og stofnunum og æskilegt er að á þessu verði breyting.

Samtökin taka undir mikilvægi þess að starf ráðsins hafi stuðning af sérstökum starfsmönnum enda hefur starf tækninefndar síðustu ár ekki verið nægjanlega markvisst. Samtökin taka jafnframt undir tillögu um að ráðið tilnefni ekki fulltrúa til setu í stjórn Rannsóknarsjóðs og Tækniþróunarsjóðs heldur ráðist samsetning af tilnefningu hagsmunaaðila á fulltrúum eins og nú á að mestu við um Tækniþróunarsjóð.

Vísindi og nýsköpun leggja grunn að verðmætasköpun í landinu bæði í bráð og lengd og um leið að hagsæld íslensku þjóðarinnar. Á mörgum sviðum er Ísland í fremstu röð og þarf að standa vörð um og efla þessi svið enn frekar auk þess að gefa gaum að alþjóðlegri þróun og nýjum vaxtarsprotum og tækifærum.

Samtökin hafa trú á því að með breytingum sem felast í frumvarpinu muni takast að efla umhverfi vísinda og nýsköpunar. Það er nauðsyn.

Virðingarfyllst,

f.h. Samtaka atvinnulífsins

Halldór Benjamín Þorbergsson

f.h. Samtaka iðnaðarins

Sigurður Hannesson

Til allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis

Umsögn SFH um frumvarp til laga um vísinda- og nýsköpunarráð

703. mál á yfirstandandi löggjafarþingi 2021

26.04.2021

Vísað er til umsagnar SFH frá 30.08.2020 um skýrslu sem liggur til grundvallar þessu frumvarpi og til umsagnar SFH 18.03.2021 um frumdrög að þessu frumvarpi. Þar gerði SFH alvarlegar athugasemdir við alla málsmeðferðina, einkum hina augljósu sniðgöngu á hagsmunasamtökum frumkvöðla og hugvitsfólks í öllum aðdraganda þessa frumvarps. Nauðsynlegt er í upphafi að ítreka þessar athugasemdir. Hér er enn á ný lagt fram frumvarp án raunverulegs samráðs við hagsmunasamtök hugvitsfólks, og þar með gengið gegn þeirri yfirlýstu stefnu stjórnvalda að nýta krafta þessa hóps.

Þess er krafist að stjórnvöld láti af þessari sniðgöngu, sem er skaðleg íslensku samfélagi, og andstæð yfirlýstri stefnu stjórnvalda um mikilvægi þess að nýta íslenskt hugvit. Nauðsynlegt er að stjórnvöld taki tafarlaust upp eðlilegt samstarf við hagsmunasamtök hugvitsfólks.

SFH eru, ásamt KVENN, einu hagsmunasamtök þeirra einstaklinga sem vilja hasla sér völl með nýsköpunarverkefni, í samræmi við ákall stjórnvalda og með hagsmuni samfélagsins að leiðarljósi. Samtökin starfa á grundvelli sjálfbæðastarfs og jafningjafræðslu og hafa á félagaskrá fleiri en 300 félaga. Þrátt fyrir þetta, og þrátt fyrir hástemmdar yfirlýsingar ráðamanna um mikilvægi starfa hugvitsfólks, hefur SFH og KVENN markvisst verið haldið utan allrar ákvarðanatöku og aðkomu að málefnum nýsköpunar. Ráðherra hefur **aldrei** skipað fulltrúa samtaka hugvitsfólks í neinn þeirra fjölmörgu starfs- eða undirbúningshópa sem unnið hafa að stefnumótun á sviði nýsköpunar. Nauðsynlegt er að draga þetta hér fram, til að benda á nauðsyn þess að Alþingi grípi í taumana og tryggi hugvitsfólki aðild að hinu nýja ráði sem hér um ræðir. Í ljósi reynslunnar mun ráðherra eða umrædd „tilnefningarnefnd“ að öðrum kosti sniðganga samtökin. Gríðarlegum upphæðum af almannafé er varið á hverju ári til nýsköpunarmála. Hefur stórum hagsmunaaðilum tekist að skapa sér góða aðstöðu til stjórnunar og tryggja að þeir einir sitji að ákvarðanatöku. Það endurspeglast m.a. í þessu frumvarpi.

Samtök hugvitsmanna hafa ítrekað gert athugasemdir til stjórnvalda, bæði ráðherra og Alþingis, vegna augljósrar sniðgöngu á samtökunum við skipun í Vísinda- og tækniráð; sem og í aðrar stefnumarkandi nefndir og ráð á sviði nýsköpunar. Sumir þingmenn hafa tekið undir þessar athugasemdir og talið það stjórnkerfinu til vansa að ekki heyrist raddir þeirra sem eru að hefja nýsköpun og vita gleggst um annmarka nýsköpunarumhverfisins á frumstigum. Forsætisráðherra er meðal þeirra sem fengið hafa skýrslur og athugasemdir SFH, og því veldur það sérstökum vonbrigðum að sjá þetta lagafrumvarp lagt fram í hans nafni án þess að þar sé gerð tilraun til að taka á áðurnefndum fordómum.

Með þessu frumvarpi óbreyttu er fyrirhugað að sniðganga hugvitsmenn og samtök þeirra enn frekar en verið hefur. Hér er lagður til sérkennilegur valdaturn, þar sem í efsta laginu er nefnd fáeinna ráðherra. Í næsta lagi er „vel skipað“ ráð 9 manna „með yfirgripsmikla þekkingu og reynslu á sviði vísinda, tækni og nýsköpunar“. Til að tryggja að „vel“ sé skipað í ráðið er tilnefnt í það af þriðja lagi turnsins; þriggja manna nefnd háskólafélks, Samtaka iðnaðarins og fulltrúa ráðherra. Allir þessir aðilar hafa á einn eða annan hátt staðið að sniðgöngu SFH og KVENN, eins og nærtæk dæmi sanna. Því benda allar líkur til þess, að frumvarpinu óbreyttu, að við skipan í hið nýja „vísinda- og

nýsköpunarráð“ muni verða gengið framhjá samtökum frumkvöðla og hugvitsfólks, líkt og verið hefur um hið eldra vt-ráð. Samkvæmt frumvarpinu stendur ekki til að hlusta á raddir hugvitsfólks fremur en endranær. Greinargerð frumvarpsins gefur strax tóninn í þeim efnum; þar er ekki minnst einu orði á athugasemdir sem SFH hafa gert við frumvarpið í svonefndri „samráðsgátt“. Það fólk sem vill fara að tilmælum stjórnvalda um nýtingu hugvits fær engu ráðið um sitt starfssvið. Því er ekki tryggð aðkoma að þessum lokaða valdaturni Samtaka iðnaðarins og háskólanna með ráðherra.

Í þessu efni er nauðsynlegt að minna á nýlega skýrslu Transparency International; alþjóðlegar nefndar sem fylgist með **spillingu** í stjórnkerfum ríkja heims. Samkvæmt skýrslunni hefur spilling aukist á Íslandi, og ástandið hér er langtum verra en á hinum Norðurlöndunum. Ráðamenn lýstu því yfir við útkomu skýrslunnar að nauðsynlegt væri að sporna við spillingu eftir fremsta megni, og að stjórnarathafnir myndu miða að því. Eins og áður sagði renna gríðarlegir fjármunir af almannafé gegnum stjórnkerfi nýsköpunar. Við þær aðstæður er þörfin mest til að vera á verði gagnvart spillingu. Þar þurfa stjórnvöld því að vanda einkar vel til verka; tryggja gegnsæi og tryggja víðtæka aðkomu allra sem máli skipta, ekki síst opinna og frjálsra félagasamtaka sem vinna á grunni sjálfbóðastarfs. Með þessum orðum er ekkert fullyrt um spillingu í íslensku nýsköpunarumhverfi. Hinsvegar vekur það ugg þegar valdi í mótun meginstefnu nýsköpunar og þar með farvegum fjármagns er þjappað þannig saman að það er í raun komið í hendur þeirra þriggja aðila sem sitja í tilnefningarnefnd, eins og lagt er til í frumvarpinu. Lýðræðislegum samtökum frumkvöðlanna sjálfra er haldið frá þeirri nefnd og engar ráðstafanir gerðar til að tryggja þeim aðkomu að setu í vísinda- og nýsköpunarráði. Verði samtökin áfram sniðgengin munu þau vekja athygli þessara alþjóðlegu eftirlitsaðila á ástandinu á þessu sviði, en einnig kjósenda sem nú þurfa að velja hæfa leiðtoga.

Samtök frumkvöðla og hugvitsfólks gera kröfu til þess að lagafrumvarpinu verði breytt á þann hátt að tryggð verði seta frumkvöðla og hugvitsfólks í því ráði sem fæst við stefnumótun í málefnum nýsköpunar. Það má gera með því t.d. að í 2.mgr. 2.gr þessa frumvarps verði ákvæði um að í ráðið sé skipaður fulltrúi hagsmunasamtaka hugvitsfólks. Einnig mætti gera það með því að í 2.mgr 5.gr fali út orðalagið „einn án tilnefningar“ og í staðinn komi „einn fulltrúi hagsmunasamtaka hugvitsfólks og frumkvöðla á byrjunarstigum nýsköpunar“. Ekki er á nokkurn hátt viðunandi að þessi hagsmunasamtök fái einungis varamannahlutverk; þau munu ekki taka slíku yfirlóri.

SFH og KVENN reka umfangsmikið tengslanet og fjölbreytt starf meðal hugvitsfólks og frumkvöðla á fyrstu stigum nýsköpunar. Engum er betur kunnugt um hina fjölmörgu galla sem hindra nýsköpun á frumstigum og verða til þess að framlag hugvitsmanna nýtist ekki til verðmætasköpunar. Samtökin eru aðilar að alþjóðasamtökum á sínu sviði og eru nú að byggja upp net norrænna hugvitsfélaga. Þau hafa því hin alþjóðlegu tengsl sem stjórnvöld kalla eftir. Félögin eiga nú í viðræðum við landssambönd fatlaðs fólks og aðra forsvarsmenn málefna fatlaðs fólks um leiðir til að auka virkni fatlaðs fólks í störfum að nýsköpun; í samræmi við samning SP um réttindi fatlaðs fólks. Hér er enn um aukið hlutverk félaganna að ræða, sem gerir aðild þeirra að umræddu ráði nauðsynlega. Þá er fyrirséð að ráðgjafastarf félaganna mun stóraukast í framhaldi af niðurlagningu Nýsköpunarmiðstöðvar Íslands, enda mun fyrirhugað Tæknisetur aldrei geta boðið samsvarandi ráðgjöf sem byggir á reynslu af rekstri nýsköpunarverkefna á frumstigi. SFH og KVENN hlutu í fyrsta sinn lítilsháttar framlag á fjárlögum Alþingis á yfirstandandi ári; einvörðungu vegna baráttu og skilnings fáeinna þingmanna. Þessi fjárveiting þarf að stóraukast á næsta ári, í ljósi þess annarsvegar að ráðgjafahlutverk félaganna stóreykst með niðurlagningu NMÍ, en einnig vegna stóraukinna

verkefna t.d. með virknipátttöku fatlaðs fólks í nýsköpun og fleiru. Mun Alþingi verða send greinargerð og beiðni þar um mjög fljótlega.

Greinargerðin sem fylgir frumvarpi þessu undirstrikar í raun þá fordóma sem ríkja gagnvart hugvitsfólki og hagsmunasamtökum þess. Í tölulið 5 er fullyrt að verkefnishópur sem vann að undirbúningi frumvarpsins hafi átt „umfangsmikið samráð við... hagsmunaaðila“. **Þetta er ósatt.** Undirbúningshópurinn átti ekki á neinu stigi fund eða annað samráð við hagsmunasamtök hugvitsfólks og frumkvöðla. Enda sjást þeirra nöfn hvergi í hinni löngu upptalningu. Afleiðing þess er sú sem fyrr er lýst; frumvarp sem tekur ekki á nokkurn hátt tillit til nýsköpunar á frumstigum. Greinargerðin er uppfyll af fordómum þegar fjallað er um athugasemdir sem sendar voru inn á samráðsgátt við fyrstu kynningu þessa frumvarps. **SFH hafa sent inn rökstuddar athugasemdir á öllum stigum þessa svonefnda „samráðs“ í aðdraganda þessara laga. Þrátt fyrir það er hér í greinargerðinni einungis hampað þeim umsögnum sem jákvæðar voru og nefndir þeir aðilar sem þær sendu inn.** Hvergi er minnst á athugasemdir SFH. Sýnilegt er af því að tilgangslaut er að senda inn athugasemdir í samráðsgátt; stjórnvöld munu einungis hlusta á jábræður sína en virða athugasemdir aðvettugi. Nauðsynlegt er að vekja athygli almennings á slíkum vinnubrögðum, en einnig alþjóðlegra eftirlitsstofnana. **SFH mótmæla harðlega slíkum vinnubrögðum við framlagningu lagafrumvarps og vænta þess að Alþingi sýni vandaðri vinnubrögð við afgreiðslu þessara laga.**

Verði þetta frumvarp að lögum óbreytt er það framhald á þeirri óheillastefnu sem stjórnvöld hafa rekið í nýsköpunarmálum á síðustu árum og miðar að því að útiloka hugvitsfólk frá öllu samráði. Hugvitsmenn hafa stofnað hagsmunafélög í þeim tilgangi m.a. að auka skilvirkni nýsköpunar og afnema hindranir í vegi verkefna á frumstigum, en þau markmið nást ekki vegna þess að stjórnvöld halda félögunum einatt og markvisst frá allri aðkomu að stefnumótun og samráði. Þess í stað hafa stjórnvöld valið þá leið að hafa sér til ráðgjafar fulltrúa háskólaumhverfisins og fulltrúa atvinnurekenda, en báðir eru harla ókunnugir frumkvöðlaumhverfinu á frumstigum og hindranir sem þar mæta frumkvöðlum. Sniðgöngu af þessu tagi verður að linna ef stjórnvöldum er alvara með yfirlýsingum sínum um að nýta framlag hugvitsfólks.

Þó ekki snúi það beint að efni þessa frumvarps, er nauðsynlegt að þingmenn hafi það í huga við afgreiðslu þess, að nýlega hafa á Alþingi verið samþykkt lög sem enn þrengja að starfsemi hugvitsfólks og sjálfstæðra frumkvöðla. Þar er átt við lög um opinberan stuðning við nýsköpun og lög um tækniþróunarsjóð. Þar var, líkt og hér, gengið framhjá hagsmunafélögum frumkvöðla í öllum aðdraganda og langflestar athugasemdir og viðvaranir hundsáðar við afgreiðslu laganna. Verði reyndin hér sú sama er ljóst að stjórnvöld vilja vísitandi spilla framlagi hugvitsfólks til verðmætasköpunar og atvinnuuppbyggingar. Því er þess vænst að Alþingi tryggi hagsmunafélögum hugvitsfólks og frumkvöðla réttmæta aðkomu að mótun nýsköpunarumhverfisins með breytingum á þessu lagafrumvarpi.

f.h. Samtaka frumkvöðla og hugvitsmanna

Valdimar Össurason formaður